

Andrej Leben

Institut für Slawistik, Gradec

UDK 378(436Graz):811.163.6'243

Prihodnost slovenistike na Univerzi v Gradcu

Avtor prispevka se ob krovnih temi jubilejnega 50. seminarja slovenskega jezika, literature in kulture posveča vprašanju, kakšna prihodnost se obeta slovenistiki na Univerzi Karla in Franca v Gradcu, zibelki univerzitetne in znanstvene slovenistike, kjer je bila po zaslugi dekana Gernota Kočerja pred štirimi leti ustanovljena prva in edina profesura za slovenščino v Avstriji. Graško slovenistiko ter njene razvojne perspektive osvetljuje s strukturnega, znanstvenoraziskovalnega in študijskega vidika ter glede na položaj slovenščine v Gradcu in na Štajerskem.

Univerza v Gradcu, slavistika, slovenistika, perspektive, slovenščina

The paper focuses on the future of Slovene Studies within the Department of Slavic Studies at Karl-Franzens University in Graz, the cradle of Slovene Studies. It is to the merit of Gerhard Kocher, former dean of the faculty of arts, that four years ago the University of Graz established the first and only chair of Slovene in Austria. Slovene Studies in Graz is highlighted from a structural, academic and study programme point of view, and with regard to the status of the Slovene language in Graz as well as in Styria.

University of Graz, Slavic Department, Slovene Studies, perspectives, Slovene language

Uvod

Z ustanovitvijo katedre za slovenski jezik leta 1811 na jezuitskem kolegiju in vsestranskimi dejavnostmi njenega prvega profesorja, Janeza Nepomuka Primica (Šumrada 2002), si je Gradec pridobil sloves zibelke univerzitetne in znanstvene slovenistike. Vse do rojstva prve avstrijske republike so se na graški univerzi izobraževali in delovali številni vplivni slovenski znanstveniki. Leta 1870 ustanovljeni Slavistični seminar je bil do ustanovitve Univerze v Ljubljani trdno v »slovenskih« rokah, saj so bili vsi profesorji, od Gregorja Kreka do Primoža Ramovša, po rodu Slovenci in so slavistiki dali slovenističen pečat. Po prvi svetovni vojni je Gradec za ukaželjne Slovence kmalu izgubil pomen in na slavistiki je »slovenskemu bloku«, kot je niz slovenskih slavistov v historiatu starejše inštitutske zgodovine poimenoval Ludvik Karničar, po besedah Manfreda Trummerja sledilo obdobje »nemške slavistike«. ¹ Po drugi svetovni vojni na slavistiki pod vodstvom Heinricha Felixa Schmida, ki mu je leta 1948 sledil Josef Matl, sprva ni bilo nobene eksplicitno slovenistične ponudbe, temveč so na oddelku za prevajalce in tolmače, današnjem Inštitutu za teoretsko in uporabno prevodoslovje, že leta 1946 uvedli slovenske prevajalske tečaje in predavanja iz slovenske književnosti. Leta 1958 so bili tečaji ukinjeni, s tem pa je slovenistika na graški univerzi več let bolj ali manj mirovala, a ne popolnoma, saj je Matl v svojih slavističnih, zlasti jugovzhodnoevropskemu prostoru posvečenih raziskavah in predavanjih upošteval tudi slovenščino.

¹ Zgodovino Inštituta za slavistiko Ludvika Kaničarja, Manfreda Trummerja, Heinricha Pfandla in Branka Tošoviča je mogoče najti na naslovu www-gewi.uni-graz.at/gralis-alt/1.Grazer_Sprachwissenschaft/Geschichte/Geschichte%201878-1919.htm.

Še za časa Matla je v poletnem semestru 1964, torej pred natančno 50 leti, prišlo do obnove slovenskih predavanj na Inštitutu za slavistiko z dvourno lektorsko vajo iz slovenskega jezika, ki jo je vodila Marija Slodnjak. Potem ko je Matlov učenec Stanislav Hafner leta 1964 sprejel klic na drugo slavistično stolico v Gradcu, ki vse od začetka dvajsetih let ni bila zasedena, in so Ericha Prunča zaposlili kot univerzitetnega asistenta na slavistiki, se je skromna slovenistična ponudba po letu 1968 začela po obsegu in vsebini postopoma razvijati. Zaradi znova naraslega zanimanja so jeseni leta 1973 tudi na oddelku za prevajalce in tolmače znova uvedli slovenščino. Kmalu nato se je leta 1975 začelo vse do danes neprekinjeno sodelovanje obeh oddelkov z lektorji, pozneje tudi profesorji in docenti iz Slovenije, ki so semestralno, za daljšo dobo ali po večkrat gostovali na slavistiki in pri prevajalcih ter bistveno pripomogli k temu, da sta lahko inštituta izpolnjevala predvidene študijske programe.

Po Prunču, ki je leta 1989 postal predstojnik inštituta za prevajalce in tolmače, je leta 1979 slavistiko in slovenistiko najprej kot lektor, nato kot asistent in docent okrepil Ludvik Karničar. Najnovejša pridobitev Inštituta za slavistiko in slovenščino kot ene izmed treh študijskih smeri (poleg bosanščine/hrvaščine/srbščine in ruščine) je profesura za slovenščino. Do ustanovitve tretje slavistične stolice v Gradcu je prišlo po prizadevanjih in zaslugi dekana Gernota Kocherja. Avtorja tega prispevka pa je doletela čast, da je bil leta 2010 poklican na to edino slovenistično profesuro v Avstriji in sploh zunaj Slovenije.

Graška slovenistika danes

Če pogledamo aktualni položaj slovenistike na Univerzi v Gradcu s personalnega in strukturnega vidika, najbrž ni pretirana trditev, da še nikoli ni bil tako zadovoljiv kot zdaj. Inštitut za slavistiko ima stalno profesuro za slovenščino (literatura in kulturne vede) in mesto univerzitetnega docenta (jezikoslovje). S prevajalci in tolmači si deli poldrugo stalno lektorsko mesto za slovenski jezik (»senior-lecturer«), preko Centra za slovenščino kot drugi/tuji jezik zaposluje še tretjo lektorico s poldnevno obveznostjo, poleg tega učijo slovenščino na translatoLOGIJI še druge lektorice v obsegu več tedenskih ur. Da lahko slavistika izvaja vsa predvidena obvezna predavanja iz vseh slovenskih študijskih programov prve in druge stopnje, za pedagoško smer in doktorski program, pa mora nuditi še vrsto medpredmetnih predavanj, ki upoštevajo slovenistične vsebine. Ker niti to ne zadoštuje popolnoma, občasno priskočijo na pomoč še zunanji sodelavci – slovenisti, ponudbo pa redno popestrijo gostujoči profesorji in docenti iz Slovenije, ki praviloma prihajajo preko mednarodnih izmenjevalnih programov.

Slavistika že tradicionalno tesno sodeluje s prevodoslovci, slovenistika pa je povezana tudi s fakultetnimi in nadfakultetnimi središči, zlasti kulturologi in zgodovinarji, vključena je v doktorske programe in sodeluje s Centrom za južnovzhodne študije. Zaradi svoje zgodovine in geografske bližine Maribora in Slovenije je graška univerza nasploh v ugodnem položaju, saj se tudi pravniki, geografi, filozofi in strokovnjaki iz drugih disciplin povezujejo z ustanovami in kolegi v Sloveniji. Marsikdo izmed graških kolegov se je naučil slovenščine in se v svojih raziskavah posveča tudi slovenističnim temam. V tem pogledu se slovenistka v Gradcu vsekakor ne omejuje samo na slavistiko.

O meddisciplinarni povezanosti slovenistike zgovorno pričata leta 2010 oz. 2014 izvedena simpozija Slovenci in Gradec/Slowenenen und Graz v organizaciji Ludvika Karničarja. Pestrost

slovenističnih dejavnosti je dokumentirana v letnih poročilih Inštituta za slavistiko, dejavnosti sodelavk in sodelavcev pa segajo tudi v širše okolje univerzitetnega mesta Gradec, pa naj bo to lani ustanovljena Slovenska čitalnica v okviru Štajerske deželne knjižnice ali prizadevanje za spominsko obeležje ob grobu velikega slovenskega jezikoslovca, etnografa in literarnega zgodovinarja Karla Štreklja na šentlenarškem pokopališču.

Že ta nepopoln pregled univerzitetnih ali z univerzo povezanih dejavnosti pokaže, da so v štajerski prestolnici s slovenistiko postali bolj prepoznavni tudi slovenski jezik, literatura in kultura. Toda slovenisti so soočeni tudi z manj razveseljivimi pojavi. Dolgoletni projekt leksikalnega popisa slovenskega ljudskega jezika na Koroškem, ki je imel od leta 1978 več financerjev, od 2007 do 2010 pa potekal v sklopu Avstrijske akademije znanosti pod vodstvom Stanislava Hafnerja, Ericha Prunča in nazadnje Ludvika Karničarja, je po izidu 7. zvezka tezavra (Karničar 2012) pri črki M (mižnjak) – za zdaj – zamrl. Pozitivno energijo, ki so jo predstavniki graške univerze skupaj z drugimi znanstvenimi zavodi vložili v delovanje in sodelovanje s Slovenskim znanstvenim inštitutom na Dunaju, v zadnjih letih požirajo nenehni obrambno-reševalni ukrepi inštituta, katerega usoda je v tem trenutku še vedno odprta in odvisna od volje slovenskih nosilcev in sredstev slovenske države. S študijskega vidika pa je zaskrbljivo predvsem to, da število študentov trenutno rahlo pada, kar se lahko v primeru slovenističnih študijskih programov razvije v pravcato strukturno težavo.

Inštitutska statistika² izkazuje v zimskem semestru 2012/2013 skupno 71 prijavljenih študentov slovenističnih študij ali 13,42 % vseh aktivnih študentov na slavistiki, ki jih je 529. Točno razporeditev števila prijavljenih po študijskih programih kaže naslednja razpredelnica:

bachelor (1. stopnja)	master (2. stopnja)	diplomski študij	pedagoška smer	doktorski program
23	1	12	32	3

Skoraj polovica študirajočih je vpisana v pedagoško smer, ki nudi oprijemljivo poklicno in zaposlitveno perspektivo ter je trenutno najpomembnejši steber slovenskih študijskih programov. Gre za dvopredmetni študij, ki se pravkar močno reformira in bo v prihodnje zaobjemal dve stopnji, kar bi lahko imelo za slovenščino podobne posledice, kot jih kaže uvedba bolonjskih reform na ravni diplomskega študija, ki se dokončno izteka konec novembra 2014. Popolnoma odprto je, koliko absolventov prve stopnje se bo odločilo za nadaljevanje študija v magistrskih (masterskih) programih pedagoške in nepedagoške smeri, kar pomeni, da bo razvoj graške slovenistike močno odvisen tudi od prihodnjega števila vpisanih.

Študentke in študentje slovenščine tradicionalno prihajajo v največji meri s Koroške, nekaj jih je s Štajerske, iz Slovenije in Nemčije, včasih se jim pridruži tudi kdo preko mednarodne študentske izmenjave. Nedvomno je graška slavistika ena izmed osrednjih izobraževalnih ustanov za pripadnike slovenske manjšine, predvsem koroških Slovencev, v skromnejšem obsegu tudi za Slovence v Gradcu in na Štajerskem. Pri prevajalcih in tolmačih je delež vpisanih študentov iz Slovenije razmeroma visok, na slavistiki pa iz razumljivih razlogov dokaj nizek. Nasploh se število

² Podatki so vzeti iz še neobjavljenega Inštitutskega poročila 2013.

slovenskih državljanov, ki se odločijo za študij v Gradcu, kljub gospodarski krizi v zadnjih letih ni bistveno spremenilo. Leta 2012/2013 jih je bilo na Univerzi Karla in Franca 171, na vseh štirih graških univerzah pa 383 (Bedenk 2014).

Najnovejši elektronski podatki sicer kažejo na rahel upad števila vpisov v slovenske študijske programe na slavistiki, skupaj s študenti translatoloških ved pa jih je tako kot že v preteklosti nekaj nad 100. Relativno nizko število slovenistov ima to prednost, da so jezikovni tečaji lahko intenzivni in individualizirani, saj omogočajo pouk, prilagojen jezikovnemu znanju študentov. Za slovenistične seminarje in predavanja iz jezikoslovja, literarne vede in kulturologije pa to seveda pomeni, da so skupine še manjše. Ponekod je slišati, da študenti pogrešajo diskurzivno izmenjavo in se počutijo že skoraj osamljeni, včasih pa ta usoda doleti tudi izvajalce predmeta. Skupinsko in komunikacijsko dinamiko med študenti slovenščine morda najbolj zaznamuje dejstvo, da jih je največ s Koroške in se pogosto že poznajo od prej, vsem pa je skupno, da si želijo slovenščino kot učni jezik, čim pridobijo dovolj jezikovnega znanja, in da se radi odločijo tudi za študijsko bivanje v Sloveniji, predvsem v Ljubljani.

Slovenistične perspektive

Situacijskoelastična³ avstrijska visokošolska politika, nenehne reforme, strateški cilji graške univerze in smernice fakultete skrbijo za to, da je tudi graška slavistika in z njo slovenistika stalno na prepihu in soočena z nepredvidljivimi izzivi. Poseben izziv pomeni tudi bližnja upokožitev profesorja Ludvika Karničarja na slavistiki, ki ni samo utelešal graško slovenistiko, temveč tudi uzavestil pomen štajerske prestolnice za Slovence in pomen slovenske kulture za identiteto Gradca. S Karničarjevim odhodom se bo profil slovenistike spremenil, ne glede na to, kdo bo nasledil njegovo mesto izrednega profesorja kot univerzitetni asistent. Ni še popolnoma ugasnilo upanje, a malo verjetno je, da se bo izcimila možnost za nadaljevanje tezavrskega projekta. Z domnevnim koncem najprestižnejšega znanstvenega projekta avstrijske slavistike bo morala graška slovenistika razviti tudi nova raziskovalna težišča, ne samo na področju jezikoslovja, temveč nasploh.

Tako dolgoročni in obsežni projekti, kot je bil popis slovenskega ljudskega jezika na Koroškem, dandanes na univerzah niso več izvedljivi, vsaj ne brez sodelovanja širših (med)univerzitetnih in drugih znanstvenih institucij, na Dunaju pa že od leta 1911 obstaja projekt Wörterbuch der bairischen Mundarten in Österreich, ki bo predvidoma zaključen leta 2020 z 10. zvezkom. Če naj se slovenistične raziskovalne dejavnosti ne omejujejo zgolj na individualne projekte, bo njihova prihodnost nemara v močnejšem povezovanju s fakultetnimi in z meduniverzitetnimi institucijami. Graška usmeritev v jugovzhodno Evropo, ki je bila že raziskovalno področje Josefa Matla, pred njim pa Matije Murka in Vatroslava Oblaka, ter duhovnozgodovinska in kulturološka fakultetna težišča nudijo tudi slovenistom ugodne iztočnice za interdisciplinarno sodelovanje in umestitev slovenističnih tem.

Bilateralno sodelovanje z znanstvenimi ustanovami v Sloveniji na osnovi večjih projektov je zaradi strukturnih razlik sicer zapleteno, vseeno pa bi moral biti strateški cilj graške slovenistike

³ Naj bo dovoljena raba poslovenjene oblike novoskovanke, ki jo je izustil avstrijski obrambni minister Klug in za katero dobro kaže, da bo izbrana za besedo leta 2014. <http://derstandard.at/1392685682694/Klug-Situationselastisch>

nadgraditev dosedanje uspešne izmenjave v obliki mobilnosti, gostovanj in simpozijev s skupnimi raziskovalnimi dejavnostmi, še posebej z Univerzo v Mariboru in njenim Oddelkom za slovenski jezik in literaturo. Aktualne slovenistične raziskave na graški slavistiki se v glavnem posvečajo Koroški, od koder prihaja tudi največ njenih študentov. Pretežno gre za absolvente slovenskih in dvojezičnih srednjih šol, ki lahko glede slovenščine izbirajo med Celovcem, Dunajem in Gradcem, le redkokdaj se kdo odloči za študij v Sloveniji. Graški slavistiki v tem pogledu manjka predvsem reden dotok študentov s Štajerske in iz samega Gradca. To pomanjkanje ne preseneča, saj se številčno šibka avtohtona slovenska manjšina »skriva« (Hermanik 2007), redke pa so tudi možnosti štajerskih dijakov, da maturirajo iz slovenščine.

Ob tem pa je nadvse razveseljivo, da na avstrijskem Štajerskem vse od vstopa Slovenije v Evropsko unijo naraščata zanimanje za učenje slovenščine in tudi zanimanje šol za slovenski pouk.⁴ Prostorska razsežnost učenja slovenščine danes sega od Leobna in Brucka ob Muri na severu, preko Gradca, Lebringa, Ehrenhausna/Ernovža in Leibnitza/Lipnice do Laafelda/Potrne na vzhodu, pri čemer je največ ponudnikov in tečajnikov v Gradcu. Nosilci tečajev so društva, zavodi za izobraževanje odraslih in nekatere ljudske, srednje in višje šole na južnem Štajerskem, a tudi v Feldbachu in seveda v Gradcu. Na tamkajšnji Novi srednji šoli St. Andrä so šli že korak dlje in v šolskem letu 2011/2012 uvedli pouk slovenščine kot maternega oz. prvega jezika v obsegu treh šolskih ur na teden. Trenutno ga obiskuje 17 učencev, starih od 7 do 15 let. Lani je šola kot nadaljevanje »prvega letnika« uvedla t. i. Mehrschulenkurs, ki ga enkrat na teden obiskuje 14 gimnazijcev iz različnih graških šol. Pouk poteka izmenično za govorce slovenščine kot prvega in/ali drugega jezika ter slovenščine kot tujega jezika. Dodana vrednost ponudbe je med drugim v tem, da jo lahko študentke in študenti pedagoške smeri uporabijo za hospitacije in nastope.

Vse to so obetavni nastavki, ki upravičeno vzbujajo upanje, da bodo graški dijaki ter njihovi vrstniki v Radgoni in drugje nekoč imeli na izbiro pouk slovenščine od predšolske vzgoje do mature. Da je dovolj potenciala, ponazorijo že sami demografski podatki, saj je bilo v Gradcu leta 2013 registriranih 2.762 Slovencev bodisi s slovenskim bodisi z avstrijskim državljanstvom, po vsem Štajerskem pa 7.205 (Bedenk 2014). Večja bo ponudba za učenje slovenščine, tem večja je tudi verjetnost, da se bodo absolventi štajerskih šol v prihodnje v večjem številu kot doslej odločili za študij slovenščine ali prevajalstva na graški univerzi. Ne glede na to pa se bosta morala oba inštituta potruditi, da se na tečaje slovenščine in druga predavanja spet prijavijo tudi študirajoči, ki so vpisani v druge študije in si želijo pridobiti znanje slovenščine kot dodatno kvalifikacijo, kar je bil še pred nekaj leti dokaj pogost pojav (Karničar 2007: 257–259).

Sklep

Strukturni in kadrovske položaj na Inštitutu za slavistiko ter okvirni pogoji, ki jih nudi Univerza v Gradcu, so v danem trenutku za slovenistiko relativno ugodni, njen dosednji znanstvenoraziskovalni profil pa se bo po odhodu Ludvika Karničarja po vsej verjetnosti bistveno spremenil. Prihodnost znanstvene slovenistike v Gradcu bo gotovo še naprej v raziskovanju slovenskega jezika, literature in kulture v Avstriji, avstrijske slavistične in slovenistične zgodovine ter sodelovanju

4 Naslednje podatke povzemam po Alič in Vučajnk (2014).

s partnerji in kolegi v Sloveniji. Narasla pa bo nuja interdisciplinarnega povezovanja znotraj same univerze ter vključevanja v obstoječa raziskovalna omrežja, kar bi lahko odprlo dodatne perspektive za zaposlovanje znanstvenih naslednikov. Slovenistika se bo morala v prihodnje temu še posebej posvetiti ter tudi nasploh študentom nepedagoških smeri, ki jih imanentni zakoni bolonjske reforme utegnejo odvrniti od nadaljevanja študija na 2. (»masterski«) stopnji. Kar za študije, kjer predavalnice pokajo po šivih, pomeni razbremenitev in dviganje kakovosti, lahko za majhne študijske smeri pomeni umiranje na obroke. A o takšni prihodnosti, če prihodnost fenomenološko gledano sploh obstaja, raje molčimo.

Literatura

- ALIČ, Tjaša, VUČAJNK, Tatjana, 2014: Slowenisch-Unterricht im Pflichtschulwesen der Steiermark. *Graz und Slowenen II/Gradec in Slovenci II*. Gradec: Institut für Slavistik der Karl-Franzens-Universität Graz.
- BEDENK, Kasilda, 2014: Graz und Slowenen heute. *Graz und Slowenen II/Gradec in Slovenci II*. Gradec: Institut für Slavistik der Karl-Franzens-Universität Graz.
- HERMANIK, Klaus-Jürgen, 2007: *Eine versteckte Minderheit. Mikrostudie über die Zweisprachigkeit in der steirischen Kleinregion Soboth*. Weitra: Bibliothek der Provinz.
- KARNIČAR, Ludvik, 2007: Die Perspektiven der Slowenistik in Graz. *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 53. 255–261.
- KARNIČAR, Ludwig (ur.), 2012: *Thesaurus der slowenischen Volkssprache in Kärnten. Bd. 7: L–mi*. Herausgegeben von Ludwig Karničar (Hauptredaktion) unter Mitarbeit von Andrejka Žejn. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- ŠUMRADA, Janez, 2002: Janez Nepomuk Primic in ustanovitev stolice za slovenski jezik na liceju v Gradcu 1811. *Slavistična revija* 50/1. 51–60.